

ԴԻՏԱԿ ԲԻԲԼԻԱԿԱՆ

1812. ՚ի 1. Հոկտեմբերի.

Ը. Գործքս՝ որ է Պատմութի հիմկան ատենիս, ամեն տամբհինկ
որ Տեղմը կրտավի:

ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ Ք

Պատմութանի՝ մտնողներուն նկմեքի գործք
որ աստատմանը համար գրած լինի՝ որ օրվա մեկ նկմեքն աստեղծ
խոսելով մտնողներուն:

Ի թե՛ աստեղծող արքա իմացաւոր
գործարիքի բան, աստ լուսարեւ գործատա
խանին՝ զոր նպտ ունին տալ մեզ: Կեր
մանիս հաստատեալ է ի մտի պատերազ
մի: Եւ առաւ + քանզի ուստ պատերազ
մեցան ի նոս ՚ի 1809 + քանզի քաղաքական
օգուտ գերմանիոյ պահանջն զի մօլտավիա
և վուպիս մի կայցեն ընդ տերութեանք
ռուսոյ: Եւ քանզի կայի հարկաւոր համեմ
արկաներ աւելադ ամբարտաւանէն ուս
ապ: Վարձաւ քերմանիս ունի պատե
րազմը ի առաւ, քանզի այժմ բեգրօպալը
կեան վիճակն է այնպիսի որով մերձ ի
մերձ հանգիւրմեալ է կանգնել յոսին լե
հանց տերութի: Եւ քանզի գերմանիս օր
կարպեալ կորստեամբն. որոյ պատմութ
եղն ուստ յայնչեմն պատերազմի, արդ
պէտաւ ունի պատերազմել ի մեզ՝ առ ՚ի
ոչկորտանել և զմայեալ պաւաւն: Եւ
քանզի գերմանացիք՝ ոչ գտին երբեք ՚ի
գաւնակցութեն ի առաւ, ոչ աղաւինու
թե, և ոչ օգնութի ինչ կարեւոր ՚ի զի
մամուրել իւրեանց ընդ ֆրանսոյս: Եւ
զի ուրաք յիմ՝ նոճալոյ, յորս մտնի ՚ի գա
ւառ գերմանացոց, ոչ պահելով և ոչ
մասամբ իւր ղեկավարման իւրեանց, և
ոչ ցոյցանելով հոտութի ինչ պատերազ
մական: Եւ ինչ լեալ միա իւրեքոյք, և
իւրեանց վարդապետոյ գնացիքն, որ
մայեական կիւրն է նոյս, զասելութի
մոլորկութան ՚ի լի իւրեանց որդեղին:
Յարգա որոյ տունն գերմանիոյ հաստա
տեալ է ինիւ միտ ի ֆրանսոյս, յորմե
տնեան իւրոց բարեպաշտեան, որպէս
է եղն ՚ի 1756: Այս պարթիկ են պատ
հաւքն որ յոճարմիտ գործեն զգերմա

նացիս, կռել զայն անդառնել ի ֆրան
սոյս: Եթէ զուր ոչ պատերազմելիք ընդ
գերմանացիս ՚ի 1809 + Եթէ յետ անդառ
նումց ինչ պատմութեանց չէլք յաւելաւ
կեալ պի մասն յեւրոյ մահմանաց: Եթէ
ոչ տերապետել էր մեր ՚ի լի մօլտավիայ
և վուպիս, զոր ոչ բուս երբեք կարեմք
հալա տեալք ի մերմեք ինտանութք զայն
տեսնել: Եւ միմ լանիւ, եթէ կայցեալ
միացել էր մեր հաստատուն և արդեամբք
գաւնակից ի գերմանիոյ, ուստ երբեք ՚ի
մարտ պատերազմի պայքարել ի մեզ:

Մեծագոյն աղետք վար հար է վար
մէլ ապշի ումեք, և տեսնել զերկր իւր
է զգաւառ արեւելոյս վայ: Եւ ինչ
մեայ: Գերմանիա՝ զի մի յապաւ կրեցէ
զայս / արեւալի տեղք, հորի ՚ի լի կայս
զի կամ ի առաւ, և կամ ընդ ֆրանսոյս
գաւնակից լինիցի: Եւ ահա տուն մեք
են, յորմե հեան եղաք ի մեզ գաւնակից
և ոչ եթէ միայն ոչ յահեպալ: Եւ ՚ի մեզն
այլ մահաւանդ տնորպանք, մեկուսութիւ
մարտակի ելք, կորտապ անտաճելիք
ընկողան զեղ, և ընդ բովանդակ ընդ
երես երկրի մերուն, քանակք մարտե
պորթեցին: Իսկ պարս մեր դրօշակ վեր
թեհալ ի արեւելոյ ֆրանսոյս, երեւ
րմանաց արապոյ մերոյ իսկ սահմանաց
և այլ ինչ ոչ լանիւ ասել յայրոց աղապ
րաց եթէ մերապա և գաւնութիւն զմերոց
գրուցի: Յարմէ իմաստաւորեմք բաժ, Եթէ
ևս խաւաքոյն հարմաւմն որով մեր ուս
տանքեցաք, էր ղեկելն մեր գորտ ուս
ապ յերկրի մերուն:

Եւ բայ յաւաքեղոյ յայրոցանէ, գուր թ
գաւնելն զորս եղի ՚ի զիւրիւք ի նոյս
կալին ֆրանսոյս, և ի ան Բաղաւոր
ղնվաւ միաբաղաւալ, պարտական էլք
ածել հաւանդեղնանիք ՚ի հալոսեք վեր
կիւղեղաւ: Եւ անուշա լեալ էր այս մի
նե կայսր, եթէ պահեալ էր մեր ղեկ
տունն զայն: Այս ուրեմն զուր էր միակ
պատ

այստաճառ ընդերկարելոյ աշխարհաւերու-
թեցս այսոցիկ :

Այլ սակայն միթէ իմաստուն ինչ էյցէ
իշխանի ուրուք , յորդորել զժողովուրդն
յայտարարելու , չգէժմ իւրուժմ բնիկ տն :
Միթէ այսօրինակ իրագործութի չլցէ՞
բաւական յանդիման առնել զանուշղայք ըն-
թացս ձեր , և զվատութի զօրութեդ ձե-
րուն :

Չի՞նչ է բանն այն զոր ասէք , թէ այդ
ձեր յառնելն չլցէ ազատ ընտրութի : Մեք
պատերազմիմք այժմ այնպէս , որպէս յամ
գարս յամ սրտտերազմունս . քանզի օգու-
տըն մեր զոր քաղ ճանաչեմք՝ հարկեցու-
ցանէն զմեզ առ այս :

Ասէք ցմեզ , բարձրացուցէ՞ք զգլուխս :
Միթէ մեք կորացեալք իցեմք ընդ լծով
իւրք , առ գերի մերդ զօր՝ յոյժ քաջա-
գիպողաբայն է այդ քաղաքէ՝ Մեք զօրակներ
եմք ազատք և երջանիկք ի իշխանօքն՝ որ
կառավարեն զմեզ , ահա այս յուճհարիւր
սամց հետէ : Մեք ոչ հեծեմք ընդ երկաւ
թով և չհրով չարարանաց՝ առնեմք մեք
զպարտս մեր առանց ինչ ձանձրանալոյ ,
հապանդիմք մերոց իշխանաց . իսկ որ
անիշխան և անտերութի զմեզ կամիցի առ-
նել , այնպիսին ընդ վայր ձգնի , ի զոր
տառապի , զի չէ և չէ մեզ հնար զայն եր-
բէք տեսանել :

Այլ զի՞նչ միթէ արծիւն գերմանական ,
արծիւն պուռչեան , առիւծն պաւիէնս-
կան , կանաչ պսակն սաքսոնեան , յաւեր
մարթիցեն լինել , և յաւար երթալ . և չ
այնորիկ գրօն խաղալաց , և ռուսաց , և մոս-
կովաց , և թաթարաց յալորդէլ՝ ի վր հայ-
րենեաց մերոց և բովանդակ գերմանիոյ :

Յուսացուցանէք զմեզ յօգնուել քաջացն
ռուսաց ցօ միլիոն արանց . ապա թողէ՞ք
զմեզ ի հանգստեան , մի ընթանայք առ
մեզ , և պաշտպանեցէ՞ք դուք ձեզնի զձեզ :
Այլ սակայն կամիմք իսկ ոչ լսել զայս ան-
ձոռնի լուր . զի դուք ոչ էք , և ոչ իսկ 23
միլիոն . զիւրդ իշխեք ի համար ցօ միլիո-
նի զձեզ ամբառնալ , թող զայն , զի մի
մասն յայնցանէ այնչափ վայրենիք են , որն
ի համարի մարդկան չեն , միւս մասն միշտ
արտաքոյ սահմանաց հարկաւորել՝ ի միեւ
զպտակապմ ընդգէմ՝ պարսից և արեւել-
եայց . և այդմիւս մասն չուսուցեալք ի
գերեզմանաց՝ ի զիւր թաթարեան չգէժմ ձեր
իմգրելով զազատութի հայրենի :

Եւ զի դուք հաստատեալ էք ի մոի
միտն ցյեթոն շունչ մարանչլ առ ի պա-
հել զտերութի աշխիդ , բարեք առնէք :
Եւ այս ոչ է թէ վասն մեր ինչ օգտի , այլ
վասն ձերոյ շահախնդրութե . իսկ եթէ
ասէք , թէ և վասն ձեր է այս պատերազմ ,

ահա տաճարամէայ փորձն յայսնի եցոյց
մեզ , թէ զի՞նչ վտահուութի անկ իցէ մեզ
ուռնել ի խոտամունս մեր :

Այլ հուսկ ուրեմն , որպէս լեռուն՝ որ
ծնանի մուկն , այն երկարատու դանքն ձեր
աւարտին , խոտառաւով մեզ մի մի լեճին
գերմանական , ի վտարանջն մեր : Կամի՞ք
դուք զի մասնեացուք զտեսարս մեր , զհայ-
րենին մեր , զկրօն մեր , և ծառայել ձեզ
ի ներքոյ ձերոց դրօշակաց . զի՞նչ առա-
ջարկութի վատթար բան զայս : Եւ զի՞նչ
վարձք ընդունելոց եմք մեք ի ձէնը , միթէ
զայն ոչ գիտեմք : Քանզի փոխանակ ար-
ծաթոյ ընդունելոց եմք թուղթ . ապրե-
լոց եմք ընդ կլիմայիւ՝ որ զարհուրելին է
յաշխարհիս , և ճոխանալ ունիմք նախա-
սանօք բաղմաւ , որովք օտարազգի ծն-
ւոյքն ռուսաց յօրացեալք են : Եթէ տե-
սիք ի ժամանակաւ ժամանակա զղէնն ձեր
յաղթական , որպէս ի Մուսկի , ի Օս-
ղեման , և յայլ տեղիս , մերայնոց եր-
թայք շնորհս կալլէք ուժոյ բազկաց , առ
կայն բնաւ երբէք կալսիք դուք շնորհս
նոցա , և կամ վարձս ինչ ի ձէնը տեսեալք
իցեն : Ազգ ձեր միշտ նախանձով և թրշ-
նամութի ընդ գերմանացիս : Ի՞նչ արե-
րախտութիւն ձերով միշտ իբր թէ վճարե-
ցիք վարձս վաստակոց այնոցիկ՝ որ ձեզն
ծառայեցին : Չտառապեալս ոմանս առ
ձեզ ձգեցիք , յուսացուցանելով զնոս բնաւ
կեցուցանել ի բարեգաւաճ և յարգաւանդ
յերկրի ձերում , և զի՞նչ չնոսա դործե-
ցիք . վտահուութի նոցա ի խոտամունս ձեր՝
կարապետ եղև ի թշուառութի ի յուսա-
հատուել և ի մահ անձանց իւրեանց :

Այս գիր ձեր , ոչ սակաւ յորդորագոյնս
արար զմեզ , օրհնել զնախանամութի վեր-
նոյն , որ զօրացոյց զինքնակարս մեր : Քան-
զի զայս թուղթ ձեր , ոչ է թէ գրեցիք մինչ
դէռ էիքն ի տրեստս կի՞ ի մօմպօ , կի՞ ի
սոքօքբառոտ , և ոչ ի տէրլին կի՞ ի վարտա-
վիս . այլ յորժամ հալածեալք փոխառականն ,
մաիք յերկիր և ի սահմանս ձեր . յորժամ
լքեալ թողիք զէհաստան՝ զոր շիրաքիք
պաշտպանել . յայնժամ յորժամ կորուսելք
դամթն երեսաց , յարձակեցաք ի գրիչ , և
ապաւինեցաք ի միջոցս ամբարկիտս և ասլա-
տաւեցուցաք : Չիք որ յաշխարհի այդ
ժամոցն՝ որ իշխէ այսպիսի ինչ թուղթ առ
յանդիմանակաց իւր թնամի գրել : Այս
սիսի լեզու , և այսպիսի գիր , թերեւ և
անգղիացեացն ի գէպ գայր . սակոյն նա
ոչ երբէք վարեցաւ մինչև այժմ զայս օրի-
նակ արհամարհ դործեօք :

Ի վախճան բանիս տամք և մեր ձեզ խոր
հուրդ այսպիսի : Երկրորդ , զի ի կամին
ձեր տալ զազատութի ժողովրդեան գիր .
մա

մանկոյ, տոճեալ լիցի 'ի նմանէ ազատու-
թիւն ձերոց գերեաց, և լէհաստանու :
Բայց յայտմանէ դիտաւրնք քաջ, զի տոճմը
որ կառավարեն զաստմանս գերմանիոյ՝ բաղ-
մաժամանակեայք են և հինաւուրցք քան
զձերն, վն որոյ և առաւել հաստատունք և
անշարժեղիք : Իսկ տոճմը ռուսաց, մար-
թին 'ի գոյն ինչ փոփոխութիւն եղծեալ
կորնիկ, որպէս կորեաւ պետրոս 'ի ձեռն
քաղերնայի . սյօղոս 'ի ձեռն . . . Է-
կարի յոյժ գիւրագոյն ինչ է տետնեղ
ղուռաս՝ մոտնէլ զօղիլ 'ի բարբարոսն անդր-
ուստի եհան զնոսա պետրոս ւն . քան էթէ
տեսանէլ զպայծառապառ և զհոյակապ
պաշարատօղ տոճն մեր շիջեալս : ||

Պակաւատիոնն բանակին գէմք առած են
շվառձեմպեակ փրինչիփէն նէմցէի զօրքո-
վը, ձէնէաւ ունիւնը, վէսդֆալկային
թաղաւորը, ու փոխարքայն իգալիայու,
իրենց գնդերովը :

Բէնիսպեակէն կըգրեն, թէ տուքայ տի
գառաւորք գնացաւ ժողովրդերոց նա-
ւահանգիստը լիւնց, ու այլ բերդերը սա-
մօճիմիս դաւառին . ու քուռլանտիա առ-
նէլն ետև պիտի երթայ պաշարէ քմա-
հասերէ ընէ՝ ռիկա, որ բէգրօպուրիին
բաշլիքն կուն առ քաղաքը :

Վարսովայէն կըգրեն, թէ լէհերուն
զօրքը զարնովներն փրինչիփէ պակաւատի-
ոնի վերջապա՛ զօրացը հեղը, ու երկու-
րեք սահմալ անոնց հետ ծեծկըվերեն, ու
երկու հազար հոգի մեռուցերեն : Ասով
լէհերը կըբցնենիր, թէ որպիսի սիրտ ա-
ռերեն, ու ինչպիսի ուրախութի կայ սըր
տերնուն մեջ, որ այսպէս ինքնակամ կըս-
րըծուիթ պատերազմելով, իրենց մուցը-
ված անունը նորանց միտք կըբերենկոր :

Նէմցէն աս օրերս 20 հազար զօրք խըը
կեց դէպ 'ի լէհաստան, հոն Փրանսիոյ բա-
նակին մեջ եղած իրեն զօրացը օգնութի :

Կաթօլէօն կայսրը, պարօն Պոտէին, որ
երկրորդ ասպատակօղ գնդին զօրապետաց
մէկն է, լէճիօն տօնօն տըվաւ, որ զինու-
րական մենծ պատճի ապետու թէ նշան-
մընէ՝ զէրէմքալկային կողմերն 50 հոգւով
մէկ մոսկովի գնդինը՝ որ 200 հոգի էին ու
18 թօփ ունէին, հանդիպերէ, ծեծկը-
վերէ, ու բռներ է ամենը, որոնց մեջը
չորս օֆիցիալ, ու 600 ձիանք :

Յուլիսի 27ին Փրանսիոյ բանակը առաջ
քալելով հասաւ վիգէպուրին գալալին մեջ,
մոսկովի բանակին դիմացը, որոնք էին 60
հազար ռուսաւոր, 15 հազար ձիաւոր մէ-
թէրիներու մեջ նստած : Կըկարծէինք՝
թէ մենք զարնովներն պիտի զարնովնը,
կրեն Փրանսիոյնը՝ հետևեալ օրը, որով
հետև մոսկովներուն գիրքը ան կըբցու-

նէր : Կաթօլէօն կայսրը տեսնելով մոս-
կովներուն գիրքը, կեցվածքը, անոր կե-
րէ եր զօրքը, ան բոլոր օրը կարգաւորեց
դրաւ : Մէկմալ որ օրը ընտանալու վը-
րայերնէ, տեսնելը որ բոլոր մոսկովն
բանակը քաշվէր ու կերթայ կոր դէպ 'ի
զմօլէնը :

28ին. մտաւ Փրանսիոյ բանակը վիգէ-
պուր . որուն մեջ 30 հազար բնակէլ կայ
20 վանք : Գանրվեցաւ հոն զինուորական
պաշարներ, ու քանիմը մաղաղայ լեցուն աղ-
որ 15 միլիոնի արծողէք ունէր :

Պակաւատիոնը անցաւ պէռէճիայէն պո-
պուռնայի, ու քալեց դէպ 'ի Նօվի պիթ-
քով : Յուլիսի 23ին առվտանց դէմ 3 հա-
զար խաղախ, զարնովեցան Փրանսիոյ եր-
րորդ ասպատակօղներուն գնդին հետ . ու
100 հոգի բռնեցին զօրապետայ մէյտեղ :
Ետքը որ մենծ գուռգերը մէկ տեղ եկան,
ու չալեցին տաւուրներ չալըները, ան
ատները սահմթը ութն էր, կեսօրվն չորս
սահմթ առաջ . ու սկսան սատակ ծեծ-
կըվել, ինչպիսի սահմթը հինկը : Մոսկով-
ներուն ձէնէաւը Սիբիլոս, իրեն զօրքո-
վը կուգէր կամուրջին գուռը բռնէ . ա-
մա փրինչիփէ տէքմուր իմանալով անոնց
միտքը, երկուրեք հազար զօրք անոնց ետևը
անցուց . ու աս դէպ 'ան գին սկսան զի-
րենք նեղը խօթել, ու քեցին ետև իրեք
միլի շափ տեղ : Ետև կառորած եղաւ եր-
կու գիաց, մոսկովներէն 3000 ընկան, ու
1100 մալ դերի եղան . իսկ Փրանսիոյնէն
700 : Պակաւատիոնը քշվելով դարձուց իր
ձաւթան դէպ 'ի պիթքով, ու անցաւ պո-
պուռնէն, որ երթայ զմօլէնը :

Աս զարնովները որ եղաւ մօհիով ու
օսդրօն, մեր զօրացը՝ կրսնի Փրանսիոյն-
ը, մենծ փառք ու պատիւ դարձաւ, որով
հետև այսպէս երես ձերմկցուցին . ու
մոսկովները որչափոր զէն վնաս քալեցին,
մենք անոր կէսը պիլէ չլքալեցինք, ու ա-
նոնց չափ չիալխատեցանք :

30ին. Փոխարքայն իգալիայու, մէկ դա-
ւան զօրաց գուռիմը, որ 200 հոգի էին,
խաւրեց դէպ 'ի վէլլի : Ասոնք հոն եր-
թալնիքէն՝ հանդիպեցան մէկ մենծ մոս-
կովներու զօրաց գնդինը, որ դէպ 'ի
գվէռ կերթային . զարնովեցան ստոնց, վեր
վար տարալնեցին բոլորը . 400 գերիբը-
նեցին, ու 100 առասպա ալ պատերազմի
հարկաւոր բաներ :

Ան օրը քալեց գնաց տուքա տի ու ձիօն
բօլդօպէն սեպէլին վրայ . ասոր գինացը
եղաւ վիգէճիայէն՝ մոսկովի ձէնէաւը իր
զօրքովը, որ շատ զարգարված ու ամբը-
ցած էր իր բոլոր գուռի : Սկսան մէկմէ-
կու հետ ծեծկըվել կասաղաբար . երկու
գիաց

դիպաց շատ կոտորվեցան, ու մեծը որ
կոխեց՝ զերեք մեկմէկէ բաժնեց:

Օգոստոսի 1ին. Մոսկովները ուղեցին
տրխատէն աստիս անցնել, ու տուքս տի
ռէճիթյէն բանակին նորանց զարնովիւ:
Տուքս տի ռէճիթն, երբոր տեսաւ որ 15
հազարմը աստիս անցան, ու 14 թօփմը ան-
ցուցին. զորքը մէկէն առաջ քշեց, ու քառ-
սուն կտոր թօփով մէկ կրակմը մէկ կրակ
մը բռաւ ասոնց վըրայ որ, վայնի վրանին բե-
րաւ, ու մէկալ դիպց զորքը թիւ ֆէնիկնէ-
տեղով մօտեցան մահոյնէն ու թիւ-
ֆէնիկի խաւերով սկսան զերեք քշել դէպ
ի ջուրը՝ դէտին մէջ: Ան բոլոր աստիս
անցնող զորքը կորսնցուցին, 3000 մը գերի
ըրին 3500 մը մեռուցին սրով, մնացածը
խրխտրվեցան ջրին մէջ:

Ինչպէս հիմայ տահա մենծ պատերազմը
ըրին, եղածները զարնովիւ կամ չեթէճի
ու թի կրովի, ամա աս իրեք հեղման եղա-
ծը՝ մահիւղով, օսգործիւ, ու հիմա տրխա-
տա, կրնայ ըսվել մենծ պատերազմ:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆԻՔ

Յուլիսի 26ին կէս օրվան մօտ պատէն քա-
ղաքը մէկ մենծ կրակմը եղաւ, որ քաղա-
քին խելմը տեղը մոխիր դարձուց:

Յուլիսի 28ին իրիկվան դէմ տուսէլ-
տուֆ քաղաքը, մէկ սարսափելի փոթորիկ
մը եղաւ, որ ծերերը չէին յիշէր թէ կե-
նացնելիսն մէջ, անոր նմանը տեսած ըլ-
լան: Ետեկէն մէկ սաստիկ անձրեւմը կար-
կուտով խառնած եկաւ, որ մէկէն ծով
դարձուց բոլոր քաղաքը. բայց նով մար-
դունը մնաս չեղաւ, ամա ճամբը կտարը
տեղ, աներ փրցրել, հգիններ ապականել,
ծառեր արմատէն խել, ու այլ ասոնց նման
փաններ շատ տրվաւ:

Իգալիայու կողմերնալ ասամիսները շատ
տեղ, կարգէ դուրս չափէն ի վեր անձրե-
ւներ, կայծակներ, ու խոշոր կարկուտներ
իլան, որ շատ զէն տրվին մասնաւորաց:
Բաւոլային դիերը օգոստոսի 22ին՝ մէկ
կարկուտմը՝ մէկ կարկուտմը իջաւոր, ըւ-
սօղները կրսոսկան կապղին, ու աս թէ
շատու թէր, թէ խոշորութեը, ու թէ կոշ-
տուալը շատ ձեռն համար: Աս կարկուտը
տեսնողը ու հոգիը զուրցեց, թէ ինչու
տասու իրեք օխայ հատը հռեցի. ու էն
պզտուները երկուրեք օխայ կըկռէին:
Մէկ չէրէկիսը չափ եկաւ աս կարկու-
տը. ու տես թէ բարձրէն երկրնքէն որ
իջնի այսպիսի կարկուտ որ քարիպէս հէմ
ճանը է, հէմ կարծր է, ինչեր ջրներ զար-

կած տեղը. ու ասի նայանեց քանիսը խեղճ
մարդիկ՝ որ չեկրցան ծածկիմը տակ փախ-
չիլ. անկէ ետեւ ոչխարներ, եզներ՝ սպան-
նեց, քակեց աներ, ու հգինները անապատ
վերանէ դարձուց:

Աս երրուպայու իգալիայու կողմերը կար-
կուտ որ կուգայ, որ իրաւցնէ շատ հեղ-
ալ կուգայ ամմէն տարի, միշտ մնաս զէն
կուտայ հգիններու, ու անոնց տիրվատա-
ցը. որովհետեւ ամմէն տեղ երկիրները՝ վար
ուցան եղած, փորված անկած մշակված են,
երկրոցը ծուլ չըլլալուն, ու երկրագոր-
ծուէ արուեստը աղէկ գիտնալուն համար.
ու պարսալ՝ երեսի վրայ ճգած երկիրները
լեռներ չեկայ, որ հոն կարկուտոր զարնէն
հիշ մէկուն զէն մը չկտալով անցան երկիր
բայց քաղքին հիատմամբ աս մնասը որ
կը քաշեն հազար հգի տասը հազար հգի,
հիշ մէկ բանիմը տեղ չխախտիլ. ինչու որ
անգին անհուն միլիոնաւոր հգիներ երկիր
ներ իրենց պտուղը տալով, ան քիչն զէ-
նը կըլեցընեն, ու ժողովուրդը կըկուտայ
նեն, ու դուրս տեղանքալ հազարաւոր
քիւէ կըկուտարվի, ասոր համար առաւելուն
եղեր աս կողմի մարդոց բերանը, թէ կար-
կուտը տուր ի կըբերէ, բայց սով չիբե-
րէր ի:

Աս երկրագործութիւնը որչափ հար-
կաւոր ու պիտովան, որչափ զոնարձալի
ու անողջարար արուեստն ըլլալուն հա-
մար, թէ գիտնող, ու թէ ագիտաց ձեռքը-
նրպիսի հաստատուն հարստութի կըբերէ
աս մեծամեծներու ու աղքատներու, ու
նրպիսի երջանկութի է քաղքին ու ժողո-
վըդեան՝ որ սով ըսած բանիդ երեսը չեն
տեսներ, մէկ զատ աղտիկ գիրմը պէտք է
որ շարագրենք որ քիչ զոնարձալ չի տար
կար դաջողներուն, որչափ որ կուտայ ամե-
րիգայի ոսկէ հանքներուն պատմութիւր. զէ-
րմեւերոսպ որ առաջի երկրագործներ կան
որ երկիրը չիբաւէրալ բանողներուն, ու
ամմէնը աղէկ գիտեն աս արուեստը. ամ-
մէն տարի չիպակտիւր նոր նոր գըբեր, որ
աս արուեստը չիսորվըցընեն, ու նոր դիւ-
րին ճամբաներ ջըցնելով աւելի հաղէնին
արթնցընեն. զերէմ աղէկ գիտեն գիտցոյ-
ները, թէ ինչպիսի անհաստուն ոսկէ հանք
է աս երկրագործութիւր: Ու մէկը չեկրնայ
ընել, թէ վաճառականութիւր ու պատմա-
ւոր արուեստը թողուլ տէ, երկրագործու-
թիւնը կըլլայվի, զերէմ կայ ճամբալ որ
երկուքնալ մէկ տեղ կըրնան ըլլալ. ինչպէս
որ թէ հին տաներ, ու թէ նոր տաններ
շատ ընօններ կան, որնոր աս Դիտակը
կըլըցնէ. գիրքը պիտի սորվըցնէ: